

KORTAF

Vleermuizen pakken hun koffers

Een subsidie van het Wereld Natuur Fonds maakte het de Vleermuizenwerkgroep van Natuurreservaten vzw mogelijk om, naast het veldwerk en het sensibilisatiewerk via persconferenties en folders, een reeks educatieve vleermuiskoffers samen te stellen. Elke koffer bevat onder meer een opgezet vleermuis, een potje met vleermuisuitwerpselen, een vleer-

muizendetector, een sterke zaklamp, een cassette met vleermuisgeluiden, een diaset, boeken en documentatie over vleermuizen en educatieve dosiertjes (lespakketten). Ondanks de geringe publiciteit die voor deze koffers werd gemaakt, waren de vijf eerste exemplaren (één per provincie) voortdurend uitgeleend. Daarom werden zes extra koffers

samengesteld, zodat er nu op elf verschillende adressen in Vlaanderen koffers beschikbaar zijn. Deze kunnen op eenvoudige aanvraag en tegen betaling van een kleine waarborgsom door scholen en groepen worden geleend.

Luc Dries, WWF Vlaanderen

Uitleenadressen:

West-Vlaanderen

Johan Duyck, Oosthoekstraat 42, 8700 Kanegem; tel: 051/68.63.65.
Mario Manhaeve, Wijdhagestraat 125, 8530 Harelbeke; tel: 056/70.34.74, e-mail:

mario.manhaeve@skynet.be

Paul Voet, Tinhoutstraat 183, 8730 Oedelem; tel.: 050/79.01.76.

Oost-Vlaanderen

Provinciaal secretariaat Natuurpunt Oost-Vlaanderen, Koningin Elisabethlaan 57, 9000 Gent; tel: 09/245.58.40, fax: 09/220.25.41, e-mail:

groene.winkel.gent@bitserv.com; contactpersoon:

Lieve Van Bockstael.

Jean-Pierre Nicaise, Pastoor Moernautstraat 56, 9921 Vinderhout; tel & fax: 09/226.71.31.

Antwerpen

Provinciaal secretariaat Natuurpunt Antwerpen, Steenstraat 25, 2180 Ekeren;

tel & fax: 03/541.58.25, e-mail: nan@mail.dma.be; contactpersoon: Lucas Bergmans.

Alex Lefevre, Klissenhoek 85, 2290 Vorselaar; tel.: 014/51.62.01.

Vlaams-Brabant

Secretariaat Natuurpunt vzw., Kon.St.-Mariastraat 105, 1030 Brussel; tel: 02/245.43.00, fax: 02/245.39.33, e-mail:

nr@bitserv.com; contactpersoon: Marie-Roos Meert of Patricia Hertmans.

Rollin Verlinde, Lindendries 136, 1730 Asse; tel & fax: 02/452.56.97, e-mail: Rollin.Verlinde@lin.vlaanderen.be.

Limburg

Ghis Palmans, Volmolenstraat 1, 3910 Neerpelt; tel: 011/64.82.74, e-mail:

ghis.palmans@village.uu.nl.be. Bezoekerscentrum 'De Water-snip', Grauwe steenstraat 7/2, 3582 Koersel-Beringen; tel: 011/45.01.91, fax: 011/45.01.99.

Vogeletende vleermuizen

Lang werd gedacht dat Europese vleermuizen uitsluitend insecten eten, maar die veronstelling moet worden bijgesteld. Spaanse vleermuisonderzoekers van het Biologisch station van Donana in Sevilla ontdekten onlangs, door onderzoek van uitwerpselen, dat de grote rosse vleermuis *Nyctalus lasiopterus* ook vogels op het menu heeft staan (Ibanez et al., 2001). De grote rosse vleermuis komt in Europa alleen voor in delen van het Middellandse zeegebied. Bij uitzondering is ooit een exemplaar met een transport uit Oost-Europa in Nederland terechtgekomen (Verbeek, 1997). Met een vleugelspanwijdte tot 46 cm is het de grootste Europese vleermuissoort. Ze is verwant aan de bij ons algemeen voorkomende rosse vleermuis *Nyctalus noctula* die met een weliswaar nog respectabele vleugelspanwijdte van 40 cm slechts half zoveel weegt.

Over de leefwijze van de grote rosse vleermuis weten we nog steeds weinig. Vogelpredatie is slechts bekend van enkele van de hooguit twaalf carnivore vleermuissoorten. Het betreft meestal tropische soorten die roestende vogels op hun rustplaats verrassen. De grote rosse vleermuis daarentegen heeft een unieke vluchttechniek ontwikkeld waarmee hij de vogels 's nachts al vliegend uit de lucht plukt. De dieren worden meteen en nog tijdens de vlucht opgepeuzeld. Er wordt vooral gejaagd op kleine zangvogels die gedurende de trekperiode in het voor- en najaar over de Middellandse Zee vliegen. De bijzondere vleugelsbouw en de geheel eigen echolocatie maken deze bijzondere jachtmethode mogelijk. Buiten het migratieseizoen stelt de soort zich tevreden met grote insecten.

Dirk Criel

Ibanez, C., J. Juste, J.L. Garcia-Mudarra & P.T. Agirre-Mendi, 2001. Bat predation on nocturnally migrating birds. *Proceedings of the National Academy of Sciences* Vol.78, N° 17. p. 9700-9702.

Verbeek, H.D.J., 1997. Grote rosse vleermuis *Nyctalus lasiopterus*. Atlas van de Nederlandse Vleermuizen. p. 188-190.

Kerken voor vleermuizen

Aan de hand van de richtlijnen in het Franstalige standaardwerk van Jacques Fairon (1995) over de inrichting van zolders van kerken en andere (monumentale) gebouwen, werden op verschillende plaatsen in Vlaanderen aanpassingen voor vleermuizen uitgevoerd. Voor de restauratie van de zolder van de kerk van Vorselaar (provincie Antwerpen) werd het gemeentebestuur erop gewezen dat zich in het schip van deze kerk een belangrijke kolonie laatvliegers *Eptesicus serotinus* ophield. De architect kreeg de opdracht met de vleermuiskolonie rekening te houden. Besloten werd een zogenaamde 'chiroptière' aan te brengen: een klein dakje dat in het hoofddak wordt ingewerkt. Het is ongeveer 40 à 50 centimeter breed en 30 à 40 centimeter diep en bezit een invliegopening van een tiental centimeter. Door de kleine opening geraken geen duiven op de zolder maar wel vleermuizen. Nu, 3 jaar later, hebben zich niet alleen laatvliegers maar ook gewone grootoorvleermuizen op de zolder gevestigd.

Hetzelfde scenario speelde zich af in de naburige gemeente Olen waar een kolonie van ongeveer tachtig laatvliegers leeft. Over alles wat van belang kon zijn voor aanwezigheid van de vleermuizen, moesten de architect en de aannemer met specialisten van de vleermuizenwerkgroep overleg plegen. Opmerkelijk was dat de laatvliegers de volledige duur van

De vereniging Monumentenwacht Vlaanderen heeft twee brochures uitgegeven die respectievelijk over het behoud van bijzondere planten en dieren in en op waardevolle gebouwen en over de afweer van minder gewenste soorten handelen. Beide brochures zijn te bestellen op het e-mail adres secretariaat.vlaanderen@monumentenwacht.be of op het postadres Eikstraat 27, 1000 Brussel. Elke brochure kost 1,73 euro exclusief verzendingskosten.

U kunt ze ook als pdf-file bekijken en downloaden via <http://www.monument.vlaanderen.be/mowav/nl/publicaties.html>.

de bouwwerkzaamheden op de zolder aanwezig bleven nadat in de zijwanden twee nieuwe invliegopeningen waren gemaakt. Voor de behandeling van het dakgebinte werden producten gebruikt die niet schadelijk zijn voor vleermuizen. Hoewel de aannemer vreesde daardoor een werkvertraging op te lopen, bleek dat uiteindelijk mee te vallen.

Beide gevallen illustreren dat samspraak met gemeentebesturen, architecten en aannemers op een vrij eenvoudige manier mogelijkheden en oplossingen kunnen brengen voor het behoud van vleermuiskolonies op (kerk)zolders. Naar aanleiding van dit succes is er een samenwerking ontstaan Monumentenwacht

Vlaanderen, een vereniging die de materiële instandhouding van het culturele erfgoed wil bevorderen. De vereniging promoot en ondersteunt het regelmatig onderhoud van historisch waardevolle gebouwen en zonodig ook hun inboedel. Monumentenwachters onderzoeken de gebouwen en rapporteren hun bevindingen omtrent de toestand en de onder-

houdsbehoeften en doen aanbevelingen voor noodzakelijke ingrepen. Op basis van deze informatie kunnen eigenaars of beheerders van gebouwen tijdig de nodige herstel- en onderhoudswerkzaamheden (laten) uitvoeren.

In het geval in gebouwen vleermuizen voorkomen wordt met de Vleermuizenwerkgroep van Natuurpunt overleg gepleegd over de wijze waarop de werkzaamheden het best worden uitgevoerd. De samenwerking met de Vleermuizenwerkgroep heeft reeds geleid tot de vondst van de meest noordelijke kolonie van ingekorven vleermuis *Myotis emarginatus* in Europa, op amper 2 km van de Nederlandse grens.

Alex Lefevre

Fairon, J., E. Busch, T. Petit, & M. Schuiten, 1995. Guide pour l'aménagement des combles et clochers des églises et d'autres bâtiments. Brochure Technique N°4. 89 pp.

samenhangt met landbouwactiviteiten; zo blijken meikevers bij het begin van de zomer en diverse soorten mestkevers op het einde van de zomer en in de herfst een groot deel van het menu uit te maken. Omdat dergelijke prooien voor de laatvlieger een belangrijke energetische waarde hebben, wordt aangenomen dat een verminderd aanbod van dergelijke insecten een sterk negatieve invloed heeft op de populaties van laatvlieger.

Tweeëntwintig individuen behorend tot een kolonie uit het stedelijk en twee behorend tot een kolonie uit het landelijk gebied, werden door middel van telemetrie gevolgd. Dat maakte het mogelijk de jachtgebieden in kaart te brengen en onderzoek uit te voeren naar factoren die de keuze van de foerageergebieden beïnvloeden. Tegelijk werd het activiteitspatroon van de soort bestudeerd. Opvallend was dat de laatvliegers in mei en juni langs bosranden, houtkanten en hagen jaagden terwijl ze van

augustus tot oktober hun jachtterrein verlegden naar weilanden. In steden blijkt de laatvlieger noodgedwongen een grotere verscheidenheid aan foerageergebieden aan te doen, waaronder een brede waaier aan stukjes stedelijk groen en braaklanden. Om geschikte foerageergebieden buiten de stad te vinden, werden bijwijken vliegafstanden van 7 kilometer overbrugd.

De beschikbaarheid van goede jachtgebieden en het daarmee verbonden prooiaanbod blijkt de jachtactiviteit van laatvliegers in belangrijke mate te beïnvloeden. Het behoud en herstel van laatvliegerpopulaties hangt daarom nauw samen met de landschapsontwikkelingen in landbouwgebieden ook in de stedelijke rand.

Thierry Kervyn

Kervyn, T., 2001. Ecologie et éthologie de la serotine commune (*Eptesicus serotinus*) (Chiroptera, Vespertilionidae): perspectives en vue de la conservation des chauves-souris. Doctoraatsthesis Université de Liège

Boer en vleermuis

Om na te gaan of vleermuizen, en in het bijzonder populaties van laatvlieger *Eptesicus serotinus*, aan veranderingen onderhevig zijn onder invloed van habitatwijzigingen in de onmiddellijke omgeving van de kolonieplaats, werd door de Universiteit van Luik een voedselanalyse en een telemetrie-onderzoek uitgevoerd van vier kraamkolonies van laatvlieger in het zuiden van België.

Voor het voedselonderzoek werden in totaal zo'n 1500 uitwerpselen verzameld en onderzocht. Niettegenstaande er kwantitatieve en kwalitatieve verschillen tussen de verschillende kolonies bestaan, bleek er weinig verschil te zijn in de voedselkeuze tussen kolonies in landbouwgebied en kolonies in een stedelijke omgeving. Laatvliegers zijn grotendeels afhankelijk van prooien waarvan het voorkomen nauw